

УДК 338.2

Маргасова Вікторія, д.е.н., професор ЧНТУ**Ткаленко Наталія**, д.е.н., професор ЧНТУ**Лукашина Марина**, к.е.н.**ФОРМИ ДЕРЖАВНОГО СТИМУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

В статті розглянуто сучасні тенденції розвитку інвестиційної діяльності в Україні, проаналізовано основні функції державного регулювання інвестиційної діяльності, визначено основні форми державного стимулювання інвестиційної діяльності в країні.

Ключові слова: інвестиційна діяльність, державне регулювання, стимулювання, ефективність.

Актуальність теми дослідження. Інвестиційна діяльність відіграє ключову роль у забезпеченні стійкого економічного зростання, здійсненні структурної модернізації економіки та підвищенні її конкурентоспроможності. Завдання неухильного нарощування обсягів інвестування економіки, покращення її структури, забезпечення сприятливого інвестиційного клімату в країні є дуже важливими й актуальними. У країнах з ринковою економікою інвестиції відіграють важливу роль, як на макро-, так і на мікрорівні. Вони визначають майбутнє країни в цілому, окремих суб'єктів. Це обумовлює ті основні характеристики ринкової економіки, які відрізняють її від інших сформованих економічних систем.

Постановка проблеми. При здійсненні інвестиційної діяльності в сучасних умовах неможливо орієнтуватися тільки на ринкове саморегулювання. Досвід регулювання інвестиційної діяльності в країнах світу, особливо в країнах з ринковою економікою, зосереджений на необхідності саморегулювання інвестиційної діяльності шляхом впливу держави, розширення державного впливу на економіку коштами бюджету, амортизаційної, податкової та грошово-кредитної політики, підтримки підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Економічна теорія розглядає два протилежних підходи щодо втручання держави в інвестиційні процеси [2]. Згідно з першим підходом, держава бере на себе якомога більшу частину функцій інвестора. Можливість і реальність прямої участі держави в інвестиційному процесі обумовлюється тим, що держава є крупним власником і розпоряджається значною частиною валового внутрішнього продукту і майном державних підприємств. Крім того, в руках держави зосереджені правові важелі і структури, що реалізують його функцію власника.

У другому підході держава надає максимальну свободу діям інвесторів. Їм надається вибір галузей економіки і підприємств, умов інвестування та отримання доходів. У цьому випадку держава впливає на інвестиційний процес тільки через макроекономічні регулятори.

Виходячи з цього, в практиці розрізняють дві моделі здійснення державного регулювання інвестиційної діяльності. Перша модель полягає в регулюванні інвестицій державними органами, лише невелика частина повноважень щодо нагляду, контролю, встановлення обмежень передається державою.

При другій моделі максимально можливий обсяг повноважень передається саморегульованим організаціям, держава зберігає за собою основні контрольні функції, можливості в будь-який момент втрутитися в процесі саморегулювання [1].

Для української економіки в даний час характерний варіант першої моделі, яка забезпечує чіткість і неухильне виконання законодавства і дозволяє здійснювати інвестиційну діяльність її суб'єктами максимально ефективно. Тобто, дії всіх суб'єктів інвестиційного процесу повинні підкорятися меті держави, що виражає спрямованість соціально-економічного розвитку країни і слугують засобом поєднання їх економічних інтересів.

Постановка завдання. Мета статті полягає в дослідженні основних тенденцій розвитку інвестиційної діяльності в Україні та аналізі основних форм її стимулювання.

Викладення основного матеріалу. Фінансово-економічна криза призвела до обвального згорання інвестиційної діяльності в Україні. Зокрема, у 2013 р. обсяги інвестування в основний капітал скоротились на 41,5 % порівняно з попереднім роком [5].

Процес відновлення інвестиційної активності в післякризовий період розпочався із суттєвим відставанням від динаміки економічного зростання.

Інвестиційна динаміка в 2013 р. характеризувалась суттєвим відставанням від динаміки економічного зростання. При річному прирості ВВП 4,2 %, промислового виробництва – 11,2 % тривала стагнація інвестиційних процесів [5]. За підсумками року не вдалося забезпечити інвестування економіки навіть на рівні кризового 2013 року – обсяг інвестицій в основний капітал зменшився на 0,6 %. Стагнаційні тенденції інвестиційної діяльності були обумовлені її спадом в переробній промисловості (на 13,4 %), торгівлі (25,2 %), будівництві (17,8 %), фінансовій діяльності (21,3 %) [5].

У 2014 р. інвестиційні процеси активізувались і випереджають загальноекономічну динаміку. Якщо приріст обсягу ВВП становив 5,3 % в першому та 3,8 % в другому кварталі, приріст промислової продукції у січні-червні становив 8,7 %, то зростання інвестицій в основний капітал досягло 12 % у першому та 15,9 % у другому кварталі по відношенню до відповідних періодів попереднього року [5].

Дуже низький рівень валового нагромадження основного капіталу, що значно поступається показникам докризового рівня і не відповідає потребам забезпечення розширеного економічного відтворення. Загалом у 2012 р. позначилась тенденція до відновлення процесів нагромадження капіталу, проте темпи такого відновлення були вельми низькими. Норма нагромадження основного капіталу в 2014 р. становила 19 % (в 2013 році – 18,3 %), тобто відповідала стану початку періоду економічного зростання минулого десятиліття і суттєво поступалась докризовим показникам (у 2012 році - 26,4 %) [5]. За результатами I кварталу 2015 р. норма нагромадження основного капіталу становила лише 15 %, другого кварталу – 17,2 % [5]. Такі показники є вочевидь недостатніми для здійснення модернізації економіки.

Нераціональна структура інвестицій в основний капітал за сферами економіки, із надто високою часткою фінансово-посередницьких секторів. Основними джерелами інвестиційної активності в економіці в 2014 р. стали сфера операцій з нерухомим майном (приріст інвестицій становив 32,2 %), сільське господарство (16,5 %), державне управління (30,2 %), охорона здоров'я (29,2 %) та освіта (12,3 %) [5]. Це відобразилось на структурі інвестицій за видами економічної діяльності, в якій, зокрема, понад п'яту частину становили операції з нерухомим майном (21,7 %), в той час як частка всієї переробної промисловості дорівнювала 20 % [5].

Погіршення структури інвестування промислового виробництва, в якій випереджуваними темпами зростає питома вага добувної та інших базових галузей. У 2014 році найбільший приріст обсягів інвестицій порівняно з попереднім роком забезпечили хімічна та нафтохімічна (38,3 %), легка (21,4 %) промисловість та машинобудування (12 %). Водночас тривала інвестиційна стагнація у виробництві іншої неметалевої мінеральної продукції (зменшення обсягів на 38,2 %), металургійній (31,9 %) та харчовій (29,3 %) галузях. Внаслідок такої динаміки суттєво змінилась галузева структура інвестування промисловості [5]. Понад чверть (26,6 %) обсягу інвестиційних ресурсів, що надійшли у промисловість у 2010 р., було спрямовано у добувну галузь. Значними були також частки харчової (14,2 %), хімічної та нафтохімічної (12,3 %), металургійної (8,8 %) промисловості, машинобудування (7,5 %) та виробництва і розподілення електроенергії, газу та води (14,9 %) [5]. У першому півріччі 2015 р. погіршення структури інвестування промисловості триває, оскільки зростання інвестицій забезпечується насамперед за рахунок добувної галузі, частка якої зросла вже до 31,2 %.

Низькі темпи відновлення та нераціональна структура залучених в українську економіку іноземних інвестицій. У 2014 році дещо активізувалась діяльність іноземних інвесторів в Україні, річний приріст прямих іноземних інвестицій становив 4655 млн дол. США, що на 4,9 % вище приросту попереднього року. Проте цей показник суттєво пос-

тупається обсягам іноземного інвестування у передкризовий період, сягнувши лише трохи більше половини (58,4 %) від обсягів прямих іноземних інвестицій 2011 року. [4].

Аналіз існуючих тенденцій розвитку інвестиційних процесів в Україні вказує на необхідність активного державного регулювання і стимулювання інвестиційної діяльності. Всі макроекономічні інструменти управління інвестиційною діяльністю поділяються на дві групи: прямі і непрямі. До прямих відносяться інструменти правового і адміністративного характеру, централізовані капітальні вкладення в об'єкти загальнодержавного значення та розвитку державного сектору економіки.

До інструментів непрямого впливу на інвестиційне середовище відносяться групи інструментів економічного характеру, зокрема засоби регулювання за рахунок фінансово-бюджетної і грошово-кредитної політики. Крім того, інструментами опосередкованого впливу держави на інвестиційний процес можуть бути: державне кредитування; державні позики; роздержавлення і приватизація; податкове регулювання; амортизаційна політика; державний лізинг та інші.

Таким чином, державне регулювання інвестиційної діяльності - це система заходів законодавчого, виконавчого і контролюючого характеру, здійснюваних державними органами для стимулювання інвестиційної активності і на цій основі економічного зростання. Однак застосування однакових методів державного регулювання в різних країнах може призвести до протилежних результатів. Так, у країнах з розвинутою ринковою економікою, де активно використовуються інноваційні та сучасні інформаційно-комунікаційні технології, багато проблем інвестування вирішуються на основі саморегульованої ринкової системи.

Дослідження інвестиційних процесів дозволяє стверджувати, що в основі ефективної організації інвестиційної діяльності перебуває активне державне регулювання, механізм якого передбачає чотири основні форми стимулювання інвестицій: пільгова податкова політика, фінансова підтримка, інфраструктурне забезпечення та стимулювання конкретних інвестиційних проектів. Кожна з цих форм передбачає цілий ряд ефективних інструментів активного впливу на інвестиційні процеси в країні (рис.1).

Рис.1. Форми державного стимулювання інвестиційної діяльності

Досвід розвинутих країн щодо стимулювання інвестиційної діяльності свідчить на користь диференційованого підходу при наданні податкових пільг, орієнтованих на активізацію інвестиційної діяльності в окремих галузях або визначених державою пріоритетних напрямках економічного розвитку.

Важливим за своєю значимістю є також фінансове стимулювання, що складається в наданні різного роду фінансових пільг. Більшість з цих пільг стосується спеціальних видів діяльності, пов'язаних з досягненням конкретних цілей, а саме: регіональний розвиток, стимулювання науково-дослідних робіт, розвиток малого бізнесу і т.д.

Ще одним важливим інструментом створення ефективної системи інвестиційного кредитування економіки є управління грошовими потоками в державі. На даний момент обсяги фінансових коштів збільшуються. Однак значна кількість банків створює нераціональні грошові потоки, ресурси відволікаються від інвестиційного кредитування економіки, а ціна банківського кредиту штучно збільшується.

У даному випадку відсутність управління грошовими потоками в державі призводить до їх відтоку. Деякі підприємства, в тому числі і державні, розпорошують свої кошти по різних банках в своїх інтересах. Держава повинна впроваджувати науково обґрунтовану систему управління грошовими потоками через банки, які активно кредитують економіку країни в інтересах самої економіки.

Аналіз інвестиційної діяльності в багатьох країнах і в Україні зокрема показує, що крім податкових і фінансових методів стимулювання, яким належить головна роль, значну увагу держава приділяє також інфраструктурного забезпечення інвестиційної діяльності та стимулювання конкретних інвестиційних проектів.

Основні функції державного регулювання інвестиційної діяльності ринкової економіки можна сформулювати наступним чином:

- створення правових основ функціонування ринку капіталу;
- формулювання стратегічних і тактичних цілей і пріоритетів;
- захист конкуренції та державна підтримка інвестицій;
- частковий перерозподіл доходів галузей і виробництв;
- регулювання іноземних інвестицій та валютного ринку;
- збереження соціальних цінностей;
- досягнення збалансування сукупного попиту і сукупної пропозиції;
- спрямування інвестицій на розвиток економіки і досягнення повної зайнятості населення.

Представлені функції мають особливість - вони не можуть бути виконані за допомогою ринкових важелів. З іншого боку всі вони вкрай необхідні для ефективного розвитку суспільства. Тому держава повинна взяти на себе їх реалізацію за допомогою системи державного регулювання. Однак необхідно відзначити, що система регулювання інвестиційної діяльності та відповідно сукупність інструментів управління інвестуванням на державному рівні не є стабільною і повинна коригуватися залежно від економічної політики держави в кожному конкретному періоді розвитку і ступеня інвестиційної активності суб'єктів господарської діяльності.

Висновки. Важливе практичне значення набуває завдання визначення та систематизації функцій державного регулювання щодо суб'єктів інвестиційної діяльності. Можна виділити наступні блоки функцій, здійснюваних на державному рівні в сфері регулювання інвестиційної діяльності:

- державна легалізація та реєстрація інвестицій та суб'єктів інвестиційної діяльності;
- загальноекономічне і зовнішнє державне регулювання;
- фінансово-кредитне та валютне регулювання інвестиційної діяльності;
- фіскально-податкове державне регулювання інвестиційної діяльності;
- інформаційне забезпечення суб'єктів інвестиційної діяльності.

Все вищезгадане дає підставу стверджувати, що державне регулювання інвестиційної діяльності є об'єктивно необхідним і надзвичайно важливим для реалізації інноваційної моделі економічних перетворень.

Проведений аналіз дозволив зробити висновок про те, що основні функції державного регулювання інвестиційної діяльності включають: а) створення правових засад функціонування ринку капіталу; б) формулювання стратегічних і тактичних цілей і пріоритетів; в) захист конкуренції та державну підтримку інвестицій; г) регулювання іноземних інвестицій і валютного ринку; д) досягнення збалансування сукупного попиту і сукупної пропозиції; е) забезпечення зростання економіки і досягнення повної зайнятості населення; е) частковий перерозподіл доходів галузей; з) збереження соціальних цінностей.

Підвищення ефективності господарської діяльності і зміцнення інвестиційного потенціалу підприємств і організацій може стати наслідком поглиблення зустрічного процесу мобілізації внутрішніх резервів і застосування адекватних соціально-економічним умовам, що склалися, форм і методів державного регулювання. Серед них: посилення державного контролю за динамікою тарифів на послуги природних монополій; зниження тягаря боргів шляхом їх довгострокової реструктуризації; забезпечення максимальної прозорості фінансових потоків на основі переходу до міжнародній системі бухгалтерського обліку; підвищення якості менеджменту (в першу чергу фінансового) на підприємствах і зміцнення їх інвестиційного потенціалу за рахунок підвищення ефективності господарювання і так далі.

Література

1. Поркотт Д. Принятие инвестиционных решений. Пер. с англ. / Д. Поркотт. - М.: Банки и биржи: ЮНИТИ, 1997. 75. Основы логистики / Под ред. Л.Б. Миротина и В.И. Сергеева - М.: ИНФРА-М, 1999.
2. Шарп У., Александер Г., Бейли Дж. Инвестиции: пер. с англ. / У. Шарп, Г. Александер, Дж. Бейли. – М.: ИНФРА-М, 2001.
3. www.investgazeta.net
4. www.kmu.gov.ua
5. www.niss.gov.ua